

סוגיית מקום שהרבים מצויים

(כד, א-ב)

מקורות הסוגיא

לאחר שבמשנה פגשנו את דברי רשב"א שפוטר מהכרזה בכלי אינפוריא, (ובגמרא ביארו שהם כלים חדשים שאין בהם סימן, ולא שבעתן העין, ולכן מניח רשב"א שלא יכולה להיות לבעלים טביעות עין בהם.) הגמרא בדף כד עמוד א מביאה דין נוסף בשם רשב"א:

וכן היה רבי שמעון בן אלעזר אומר: **המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס, ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר, המוצא בסרטיא ופלטיא גדולה, ובכל מקום שהרבים מצויין שם - הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתיאשין מהן.**

יש להעיר כי שני הדינים שהובאו בגמרא בשם רשב"א, מובאים גם בתוספתא שלנו למסכת בבא מציעא (ליברמן) בתחילת פרק ב. אולם, בנוסח ההלכה השניה לא מופיע הביטוי 'מקום שהרבים מצויין שם':

וכן היה ר' שמעון בן אלעזר אומר 'המציל מפי הארי ומפי הזאב ומשניתו של ים ומשניתו של נהר המוציא באסרטיא ובפלטיא גדולה הרי אילו שלו מפני שהבעלים מתיאשין מהן

ביטוי זה מופיע בברייתא שמובאת בהמשך הסוגיא (והובאה גם בסוגיית יאוש שלא מדעת, לעיל):

המוצא מעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, ובכל מקום שהרבים מצויין שם - הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתיאשין מהן.

בכל אופן, רשימת המקרים שעליהם דיבר רשב"א למעשה מתחלקת לשניים: מקרים של הצלה ומקרים של מציאה.

האם הדין תלוי ביאוש?

בפסקי הרא"ש (ב, ו) טען שהטעם שנאמר בסוף הברייתא אינו נצרך אלא למקום שהרבים מצויים שם, ובהתאם לכך, לדבריו, יש גם נפ"מ לדינא בין סוגי המקרים: האי מתיאשין אסרטיא ופלטיא ורבים מצויין שם קאי אבל אינך אפי' עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל.

הרא"ש אמנם משתמש בביטוי שמופיע בהמשך סוגיית הגמרא, לגבי המוצא ארנק בשוק, אך בתוכן דבריו הוא מתבסס על דין זוטו של ים ושלוליתו של נהר שהובא כבר בתחילת סוגיית יאוש שלא מדעת, כדין שאינו תלוי בייאוש בעלים, ואף הוסבר בסופה של הסוגיא כמבוסס על דרשת הפסוק 'אשר תאבד ממנו ומצאתה' - שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם. אכן, הרא"ש עצמו לעיל בסי' ב, השתמש בביטוי 'אפילו עומד וצווח' וכו' ביחס לדין זוטו של ים.

כן כתב שם (כא, ב ד"ה 'זוטו של ים') גם הרשב"א:

'מסתברא דהפקר גמור הוא ואפי' מרדף אחריהם, ואפי' אמר בפירוש לא מייאשנא, אפי' הכי שריא, דרחמנא אפקריה... זוטו של ים אבודה היא לגמרי, ומשעת נפילתו הויא הפקר גמור, כנ"ל'.

אולם, דווקא הרשב"א כתב (כד, א ד"ה 'מפני שהבעלים מתיאשים') שאין צורך להסביר שהביטוי של רשב"א אינו מוסב על זוטו של ים, משום 'דטעמא נמי דאפקריה רחמנא, משום דבעלים מתיאשים מהם לעולם, לפי שאבודה ממנו ומכל אדם, ומתוך שהוצרך לפרש טעם יאוש בעלים באותן אחרים, כלליה נמי לזוטו של ים, דבדידיה נמי שייך בעיקרא דמילתא'.

כן היא גם דעת הרמב"ן (כב, ב ד"ה 'ה"ג מי שאבודה ממנו'), שכתב:

'ועל כרחק האבדה שאבודה ממנו ומכל אדם יש בה יאוש בעלים... מדקא נסיב לה תלמודא שאבודה ממנו ומכל אדם - ש"מ אין יאוש מתירה, אלא אבדתה מכל אדם מתירה'.

מכל מקום, להלכה מסכימים הרמב"ן, הרשב"א, הר"ן והרא"ש שהיתר אבידה בזוטו של ים אינו תלוי בייאוש בעלים בפועל.

אולם, הרא"ש בהתאם לפירושו בברייתא מדקדק שבסרטיא ופלטיא ומקום שהרבים מצויים שם, היתר האבידה כן תלוי בייאוש הבעלים בפועל.

בפלפולא חריפתא (אות א) מקשה על דבריו מהמקור שממנו הביא את הביטוי 'אפילו עומד וצווח', שנאמר ביחס לאבידה במקום שהרבים מצויים.

אמנם, במעשה בשוקא דגלדאי (אות ח) הסביר הפ"ח שהביטוי 'עומד וצווח' אין משמעותו שהאדם צווח שאינו מתיאש, אלא שמדובר באדם שצווח על כך שאבדה ממנו אבידה, ועל כך אמר רב נחמן שאינו אלא מביע בכך את צערו על ההפסד, ואין צווחתו מראה שאינו מתיאש.

הפ"ח אומר שתירוץ זה לא יועיל לתרץ את דברי הרא"ש, כיון שהוא באמת דקדק מהברייתא, שתלתה את היתר האבידה בייאוש, שאם האדם צווח - אבידתו אסורה. ונשאר בצ"ע³⁴.

³⁴ ובדרישה חושן משפט סימן רנט כתב ליישב דברי הרא"ש:

'נראה דכוונת הרא"ש הוא דמ"ש בברייתא הטעם מפני דהבעלים מתיאשים לא קאי אלא אסרטיא ופלטיא דשם בעינן טעם דנתיאשו ולולא זה לא הוה של מוצאו והיינו כשנפלה האבידה בלי ידיעתו שם במקום שרוב גוים מצויים וזה מוצאו (והוא דבר שודאי הרגיש בנפילתו קודם שבא ליד זה המוצאו דאז הוה יאוש מדעת) ולאפוקי אם תיכף שנפלה האבידה מיד בעליה בא אחד והקדים והגביה וגם זה שנפל ממנו אפשר דהיה מגביה דלא הוה של מוצאו דהוא ודאי לא נתיאש. ומשום הכי כתב בהאי בבא לשון **המוצא** דקתני המוצא בסרטיא כו' מה שאין כן ברישא דקתני **המציל** מהארי כו' דבהא אפילו תיכף ומיד שחטפו הארי והדוב בא זה והצילו הרי הוא שלו ואין זה יכול לומר וגם אני הייתי מצילו דבהנך למדנו מקרא דבכל ענין הוה של מוצאו. וזהו כוונת הרא"ש שכתב זה לשונו אבל אינך אפילו עומד וצווח נעשה כצווח על ביתו שנפל ורצה לומר דומיא דביתו דאף דראה שנפל והיה שם לא מהני צעקתו. ולפי זה צריך לומר דמה שאמר רב נחמן במוצא בשוקא דגלדאי דהוה כצווח על ביתו אינו דומה ממש לצווח על ביתו זה דהזכיר הרא"ש דשם בדברי רב נחמן מיירי דוקא בצווח אחר זמן דאבדה ומטעם דודאי נתיאש ודוק'.

טעמיהם של רשב"א ורבנן

הגמרא מסתפקת בדברי רשב"א, אם נאמרו דווקא ברוב כנענים או גם ברוב ישראל.

ההוכחה הראשונה של הגמרא היא מהברייתא של 'המוצא מעות בבתי כנסיות' וכו'. נראה שהגמרא מדקדקת את טעם הדין מהביטוי 'ובכל מקום שהרבים מצויים שם', ומנסה להוכיח שברייתא זו היא בשיטת רשב"א 'דאזיל בתר רובא'. רש"י מסביר: 'כלומר, שהולך בדין מציאה אחר טעם רבים מצויים שם'. לכאורה, כן כתבו גם בתוספות: 'ולא שייך הא לפלוגתא דחיישינן למיעוטי'.

בתוספות מסבירים שכאשר מדובר על 'רוב כנענים' ישנן שתי סיבות להתיר את האבידה:

האחת, עפ"י הכלל הרגיל בתורה שבכל מקום הולכים אחר הרוב, ולכן המוצא יכול לתלות שהמאבד הוא גוי, וממילא אינו חייב להשיב את האבידה. כן כתבו תוספות בד"ה 'כי קאמר' ובד"ה 'בטמון' (שם הוסיפו שטעם זה מועיל שאין צורך לחשוש גם לייאוש שלא מדעת, שהרי הוא תולה שנפלה מגוי). אולם, במקרה שהמוצא יודע שהאבידה נפלה מישראל- טעם זה אינו מועיל.

לכן הוסיפו תוספות (ד"ה 'כי קאמר') טעם נוסף להיתר האבידה מצד ייאוש הבעלים: המאבד מתייאש כיון שתולה שהאבידה תימצא ע"י כנענים, שאינם משיבים אבידה, ואף אם תימצא ע"י ישראל, גם הוא לא יכריז, כיון שיתלה בעצמו שנפלה ממי שאינו יהודי.

לעומת זאת, במקום שרובו ישראל, תוספות (ד"ה 'אפילו') טוענים שישנו טעם אחר לדברי רשב"א: 'משום דאיכא אינשי דלא מעלי ושקלי לה'³⁵.

תוספות לא טענו שאנשים אלה הם רוב, לכן נראה שטעם זה כבר מנותק לגמרי מסוגיית רוב ומיעוט, ומבוסס בלעדית על היסוד של ייאוש באבידה, ועל יסוד סברא בדעת בני אדם, שמתייאשים מאבידתם בגלל החשש מ'אינשי דלא מעלי' - מתיר רשב"א את האבידה.

בתוספות הרא"ש מתקשה כיצד ניתן להסביר את דעת חכמים, אם הם חולקים על רשב"א גם ברוב כנענים, ומתריך:

'וי"ל דתקנתא היא דעבוד רבנן גבי מציאה, שיכריזו עליה, דשמא של ישראל נפלי. אמנם, הוא מסביר שתקנה זו תיקנו רק בדבר שיש בו סימן, ולכן יש סיכוי להחזירו לבעליו, ולא בדבר שאין בו סימן.

יתכן שזו גם כוונת דברי תוספות לעיל כג, א בסוף ד"ה 'והא איכא נכרים', שכתבו בהסבר דעת רבנן דרשב"א במקום שהרבים מצויים ברוב נכרים:

'אלא³⁶ כל היכא דאפשר לתקן להשיב ממון לבעלים ע"י הכרזה מתקנינן'.

ואמנם, יש מעט דוחק בהסבר שאצל רב נחמן מדובר דווקא בצווח לאחר זמן כשכבר וודאי לנו שהתייאש, כאשר הרא"ש לקח ביטוי זה והשתמש בו כדי ללמד את דינו של מי שצווח ואינו מתייאש, שאין זה מועיל כלל.

³⁵ לשון תוספות הרא"ש: 'דמיאש משום עמי הארץ, דלא חיישי לקיים מצות השבה'.

³⁶ לפי גירסת המהרש"ל. הב"ח גורס 'אלמא'.

גם בחידושי הר"ן (כד, ב ד"ה 'מי קתני') כתב שלדעת חכמים ישנה תקנת חכמים שלא יקח לעצמו אבידה אפילו ברוב כנענים, אבל, כפי שמבואר בתירוץ הגמרא למשנת מכשירין אליבא דרבנן, אינו מחוייב להכריז, אלא רק אם יבוא ישראל ויתן את סימניה יצטרך להחזירה לו.

כן כתב גם רש"י שם, אלא שתלה זאת בשיטת שמואל 'דלא אזלי רבנן בתר רובא בממונא'. הר"ן דחה טענה זו, משום ששמואל לא אמר כן אלא במקום שיש מוחזק, וכאן המאבד אינו נחשב מוחזק, כיון שהאבידה יצאה מרשותו (וכן כתבו גם התוספות הנ"ל בכג, א).

דין מחצה על מחצה

יש להעיר שבסוגייתנו לא הביא את משנת מכשירין בשלימות. המשנה התייחסה לשלושה מצבים: רוב נכרים, רוב ישראל וגם מחצה על מחצה. הדין במחצה על מחצה לפי המשנה הוא 'חייב להכריז'. כלומר, כיון שהוא ספק איסורא ד'לא תוכל להתעלם' - יש ללכת לחומרא.

אמנם, באבן האזל הלכות גזלה ואבדה פרק יא הלכה ו, מצד אחד מסביר מדוע בדין זה לא יאמר הרמב"ם כבשאר הספיקות 'לא יטול, ואם נטל - הרי אלו שלו', ומצד שני מדקדק מלשון הרמב"ם, שהאריך בלשונו: 'נוטל ומכריז, ואם בא ישראל ונתן סימניה - חייב להחזיר':

והי' נראה לומר דהרמב"ם לשיטתו דס"ל בספק הינוח דלכתחלה לא יטול ואם נטל הרי אלו שלו משום דס"ל דבכל ספק מהני תפיסה. ולכן פסק ג"כ בכל ספיקי אבעיות דלא יטול ואם נטל אינו חייב להכריז, אך בדבר אחד חלוק כאן מכל ספיקי אבעיות כמו גבי כשיר מהו כשורה מהו, דהתם הוי ספק אם הוא דרך הינוח או דרך נפילה, דאם הוא דרך נפילה נתייאש ולא מהני שוב אפילו אם נתן סימן מנין דעכ"פ מקודם נתייאש ולכן אם נטל אינו חייב להכריז, אבל הכא דהוי ספק אם הוא של עכו"ם או של ישראל. ואם הוא של ישראל לא נתייאש דהא ליכא רוב עכו"ם ולכן שפיר חייב להכריז.

אך בזה נראה דשאני מרוב ישראל דברוב ישראל אם אחר ההכרזה לא יבואו ליתן סימנים מ"מ המציאה צריך להיות מונחת עד שעכ"פ יבואו בעלים אבל במחצה על מחצה כיון דהוי ספק דררא דמונא מהני תפיסה ורק דצריך להכריז. כיון דאפשר להתברר, וא"כ אם יכריז ויעבור שיעור שצריכים הבעלים לבוא ולא באו בודאי דמהני תפיסת המוצא והרי אלו שלו, ולכן דייק הרמב"ם לכתוב דלענין זה חייב להכריז שאם יבואו הבעלים ויתנו סימנים חייב להחזיר והיינו שאם לא יבואו הבעלים ה"ה של המוצא דמספק הוא מוחזק:

בפרישה ובסמ"ע (רנט, ו) דקדק מלשון הטור והשו"ע שבעיר שרובה גויים לא הסתפקו בכך שמקום שבו נמצאה האבידה מחצית המצויים הם ישראלים, אלא דווקא שרוב המצויים שם ישראל. ונראה שהסברא בכך היא פשוטה, כיון שראוי היה ללכת אחר הרוב הכללי, ניתן לדחות אותו רק כאשר במקום האבידה ישנו

רוב ברור לצד מסויים, שאז אנו אומרים שמקומו מוכיח עליו, ואין צורך להתבונן בנתונים שמחוץ למקומו. משא"כ אם במקומו הוא ספק, אז בהחלט יש להכריע על פי הרוב הכללי, כיון שלא מדובר שנמצא במקום שסגור מפני הרוב הכללי.

מהו גדר 'מקום שהרבים מצויים'?

תוספות (ד"ה 'אם תמצי לומר') טוענים שמוכרחים לומר שחכמים חולקים על רשב"א לפחות במקום שרובו ישראל, שהרי המשניות שלנו חלקו בין רשות הרבים לרשות היחיד רק ביחס לכריכות, שעשויות להיות נדרסות ברגלי בני אדם ומועברות ממקום למקום. וכן משמע מתירוץ הגמרא למשנת מכשירין (ב, ח) אליבא דרבנן, ששם ברור שבמקום שרובו ישראל חייב להכריז.

תוספות טענו שיהיה זה דוחק להעמיד את משניותנו בסימטא, ובכך להסביר שרשב"א דיבר דווקא על מקומות כעין 'סרטיא ופלטיא גדולה', ואילו רה"ר שבמשנה היא רה"ר כזו שרשב"א מודה שהבעלים אינם מתייאשים בה.

לעומתם, הרמב"ן (ד"ה 'וסרטיא ופלטיא דנקט') כתב שבוודאי רשב"א נקט מקומות אלה בדווקא, ולא דיבר אלא בסרטיא ופלטיא, ולכן אינו חולק על משניותנו.

לצורך כך נדרש הרמב"ן להסביר את דין בתי כנסיות ובתי מדרשות 'דיתבי בהו כנענים', שמדובר בסיבה אחרת שגורמת לייאוש בעלים מוחלט, כפי שהסביר בנמו"י: 'כיון דכותים יתבי בהו בקבע, מחפשין תדיר וממשמשים כל מה שבבית הכנסת, אבל ישראל אין מתעסקין שם אלא בתלמוד...'

גם בתוספות הרא"ש כתב שיש לחלק בין ברשות הרבים דמתניתין לסרטיא ופלטיא ומקום שהרבים מצויים שם דקאמר רשב"א. אולם, ביחס למשנת מכשירין, כתב הרא"ש שהגמרא לא יכלה לתרץ באופן זה, כיון שהמשנה עצמה תולה את היתר האבידה או איסורה בהרכב אוכלוסיית העיר כולה, ואם כן מדובר על מציאה במקום שבו כל בני העיר מצויים, שאם לא כן, אין טעם להתייחס לכלל האוכלוסייה, אלא רק לבאי המקום שבו נמצאה האבידה.

בדברי הרמב"ם (גזילה ואבידה יא, ז) מחלק במפורש בעיר שרובה גויים בין מקום בתוך העיר שרוב המצויים שם ישראל, לבין סרטיא ופלטיא ובתי כנסיות וכדו', שהגויים מצויים שם תמיד.

לכאורה, המקור המפורש לדברי הרמב"ם הוא במעשה דנהר בירן, שלמרות שמדובר ברוב כנענים, כפי שטענה הגמרא בתחילה, חייב רב יהודה להכריז משום דישראל סכרו לה וישראל כרו לה.

הגמרא נוקטת לשון כפולה 'ישראל סכרו לה', ולכן 'אימור מישראל נפול'. 'וישראל כרו לה', ולכן 'לא מיאשי', כי סומך על כך שאבידתו תימצא ע"י ישראל.

במעשה נהר בירן טוען בתוספות הרא"ש שלמרות שרוב המאבדים הם גויים, כיון שרוב המוצאים הם ישראל אין האובד מתייאש. יש לשאול: מדוע אין המאבד מתייאש בגלל שהמוצא יתלה שנפל מרוב גויים? וכנראה יש להשיב, שהרא"ש מתבסס על אותה תקנת חכמים שהזכיר בדעת חכמים החולקים על רשב"א ברוב גויים, ולדבריו, רב יהודה פוסק תקנה זו במקום שרוב המוצאים הם ישראל.

עוד יש לציין את דברי התוספות לעיל (כג, א ד"ו והא איכא נכריס'), שהוכיחו מדעת רבנן דרשב"א שיכל היכא דאפשר לתקן להשיב ממון לבעליו ע"י הכרזה מתקנינן' (אלא שנשארו בגלל זה בקושיא על סוגיית הגמרא בסוגיית סימן העשוי להידרס, שרצתה לפטור מהכרזה בגלל החשש לנכרים ולכלבים). תוספות לא ביארו דבריהם, אם הם סוברים שכך הוא דין התורה או שכוונתם ללמוד שזוהי תקנת חכמים.

אמנם, בפסקי הרא"ש (ב, ז) כתב: 'פירוש עושין סכר אגמי נפש לצוד בו דגים. הלכך כל הנמצא בנהר תלינן דמהנהו ישראל נפל. והאובד אין מתייאש כיון דישאל כרו ליה- כשמתקלקלין מצודות הדגים באבנים ועפר שנפלו שמה כורין ומסירין אותו משם, יודע שאם ימצאו יכריזו, כי תולין האבידה בישראל שנתעסקו בעשייתן'.

משמע שתולה גם את האבידה בישראל.

אמנם, בכל זאת יש לשאול: הרי מדובר בעיר שרובה גויים, ואם כן, הרי קי"ל בסוגיית ב"ב (כג, ב) ד'רוב וקרוב הולכים אחר הרוב', ואם כן צריך היה לתלות את האבידה ברוב גויים!

בפרישה (רנט, ו) ובסמ"ע (רנט, ו) כתב שדין רוב וקרוב לא נאמר אלא כאשר הדבר יצא ממקומו, שאז יותר יש לתלות שבא מהרוב מאשר מהקרוב, אבל כאשר הדבר נמצא במקום שניתן לתלות שלא הגיע לשם מבחוץ, אין צריך ללכת אחר הרוב.

כעין זה כתב גם הקצות בסי' רסב סעיף יט (ס"ק ב) בהסבר דין פירות בצד כלי.

הט"ז הקשה על הסמ"ע מסוגיית הגמרא בב"ב, שהקשו על רבא שהתיר נאדות יין שנמצאו בכרם של ישראל, מדוע לא הלך אחר רוב העולם שהם גויים.

ותירץ הט"ז, שבמקום שניתן לברר ע"י ההכרזה שהאבידה של ישראל, אין הולכים אחר הרוב, ובלבד שיש לומר שהמאבד לא התייאש, כיון שתולה שימצאנה ישראל.

דברי הט"ז מתאימים לדברי התוספות רא"ש בעניין נהר בירן, שכתב שאע"פ שרוב האובדים גויים אין ישראל המאבד מתייאש כיון שתולה שימצא ע"י ישראל. הרא"ש לא הסביר מדוע המוצא לא יתלה את האבידה ברוב גויים.

הט"ז עצמו מפנה לתוספות בב"ב (כג, ב ד"ה 'חוץ לחמישים אמה'), שכתבו בדעת רבנן דרשב"א בעיר שרובה כותים:

דתקנת חכמים היא כדי לקיים מצות השבת אבידה כיון דיכול להתברר ע"י הכרזה אם היא של ישראל וישראל נמי לא מייאש דמסיק אדעתיה דלמא משכח ישראל ויכריז.

והם הם דברי התוספות רא"ש אצלינו, ולפי"ז יש לומר שגם דין נהר בירן בעצם מבוסס על תקנת חכמים, אלא שהתקנה מצומצמת יותר- רק במקום שרוב הסיכויים שהאבידה תימצא ע"י ישראל, שאז המאבד אינו מתייאש.

וראה להלן במשנת 'ואלו חייב להכריז', בסוגיית פירות בצד כלי, שהרחבנו בעניין זה עוד.

הכרעת הסוגיא

הגמרא ניסתה לפשוט את ספקותיה באמצעות שלושה מקורות: ברייתא, משנה ומימרא של רב אסי.

ביחס למאמר של רב אסי, מסקנת הגמרא היא שהוא פוסק כרשב"א ברוב נכרים, אבל חולק עליו ברוב ישראל.

תוספות אומרים שיש לפשוט מכך שהלכה כרשב"א ברוב נכרים.

בהמשך לסוגיא זו מובאים כמה מעשים ותשובות של אמוראים בדיני מציאה במקומות הדומים לזוטו של ים ולמקומות שהרבים מצויים:

א. מעשה דנהר בירן, שבו פסק רב יהודה שיש להכריז כיון שאינו נחשב כזוטו של ים, ונחשב כרוב ישראל.

ב. תשובת שמואל בשוקא דבי דיסא, שיש לשוק דין מקום שהרבים מצויים, אלא שלפנים משורת הדין יש להשיב את האבידה לישראל שיבוא ויתן בה סימן.

ג. תשובת רב נחמן בשוקא דגילדאי או שוקא דרבנן, שאין צריך להשיב שם אבידה, אפילו אם ישראל נותן בה סימן ועומד וצווח.

ד. מעשה בציפור דיו שנטלה בשר והשליכה אצל בר מריון, שפסק אביי (גירסת תוס': רב) למרות שסמכו להתיר את הבשר משום רוב ישראל, ואף העמידו בעומד ורואהו כדי לפתור את בעיית בשר שנתעלם מן העין, אין חובה להכריז, משום שנחשב כזוטו של ים.

ה. מעשה רבי חנינא שהתירו לו גדי שחוט בין טבריא לציפורי, והעמיד רבא ברוב כנענים מצד המציאה, ורוב ישראל מצד היתר הבשר.

ו. מעשה רבי אמי שמצא פרגיות שחוטות בין טבריא לציפורי, והתיר לו רבי אסי או רבי יוחנן.

שיטת ר"ח

ביחס לדין ברוב ישראל כתב בפירוש רבנו חננאל (כד, א): 'ולא איפשיטא. וקי"ל תיקו דממונא לקולא'. משמע מדבריו שגם ברוב ישראל אינו חייב להכריז במקום שהרבים מצויים.

רבנו חננאל כותב על תשובת רב נחמן (כד, ב), שיש להוכיח ממנה שפוסק להתיר אבידה כרשב"א אפילו ברוב ישראל. מלשונו נראה שמסביר את שיטת רשב"א בכך שמקום שהרבים מצויים נחשב כזוטו של ים, עפ"י הדימוי של רב נחמן ליצווח על ביתו שנפל ועל ספינתו שטבעה בים.

לדבריו, יש לבאר בפשטות גם את שלושת המעשים האחרונים ברוב ישראל, ואין צורך לתירוצו של רבא שמדובר ברוב גויים ורוב טבחים ישראל. ואכן, ר"ח לא הזכיר את דבריו בפירושו.

שיטת הראב"ד

הראב"ד (הובא בפסקי הרא"ש בסוף סי' ז'³⁷) טוען שיש להוכיח ממעשה רב אמי שמצא את הפרגיות, שהלכה כרשב"א אפילו ברוב ישראל, כיון שבמקרה זה אין תירוץ של רבא שרוב הטבחים הם ישראל מועיל, כיון שהגויים אינם נזקקים לשוחט בשביל עופות, אלא כל אחד שוחט לעצמו בביתו.

הרשב"א דחה את דברי הראב"ד, וכתב שיש להעמיד ברוב צידי עופות ישראל, ויש לומר שרגילים היו לשחוט את העופות מיד כדי שלא יברחו.

בביאור הגר"א (רנט, ג ס"ק ז) הקשה על שיטת הראב"ד, לפי הגירסא שרבי אמי בא לפני רבי אסי, הרי אמרה הגמרא לפני כן שרבי אסי אינו פוסק כרשב"א ברוב ישראל, ולפי"ז יש סתירה בדבריו.

ולא הבנתי קושייתו, שכן לפי גירסתנו בגמרא, רב אסי מבבל הוא שפסק דלא כרשב"א ברוב ישראל, ואילו רבי אמי בוודאי בא לפני רבי אסי מארץ ישראל. וצ"ע.

שיטת הרי"ף

הרי"ף (יג, א) כתב: 'ולא איפשיטא. וסוגיין דברוב כותים מותר, וברוב ישראל נוטל ומכריז'.

הרא"ש (ב, ז) הסביר שהרי"ף למד להכריע כך ממאמרו של רב אסי. לדבריו, מתשובות שמואל ורב נחמן לא יכלו ללמוד את הדין ברוב ישראל כיון שידוע היה שמדובר במקומות שהיה בהם רוב גויים, ולכן גם לא ניסו להוכיח משם.

שיטת הרא"ש

כאמור, הרא"ש בסי' ו כתב שיש חילוק בתלות בטעם ייאוש בעלים בין דין הצלה מזוטו של ים לדין מציאה במקום שהרבים מצויים.

בהתאם לכך כתב בטור חושן משפט (רנט) בדין מקום שהרבים מצויים שהוא תלוי בייאוש בפועל, וא"א ליטול את המציאה במקום שיש חשש לייאוש שלא מדעת:

שודאי נתייאשו הבעלים, וכגון שהוא מדברים שיש לתלות שנודע מיד בנפילתו כאשר יתבאר לקמן.

לעומת זאת, בדין המציל מזוטו של ים כתב:

המציל מן הארי ומן הדוב וזוטו של ים ומשלוליתו של נהר הרי אלו שלו אפילו שהבעל עומד שם וצווח הרי הוא כצווח על ביתו שנפל.

ופירש בדרכי משה שם (מובא באות ג):

³⁷ עיי"ש בפ"ח שהפנה לסי' כו, שהעמיד את דין פרה רצה בדרך דווקא בסרטיא, וכתב שצריך לומר שהראב"ד מחלק בדין מקום שהרבים מצויים בין סוגי אבידות שונים, שאדם אינו מתייאש מבהמתו, כיון שגם אנשים שאינם מהוגנים אינם מעיזים לקחת בהמה שאינה שלהם בפני רבים.

וכתב נמוקי יוסף ריש אלו מציאות (יב: ד"ה רחמנא שרייה) וז"ל ואפילו בא ליד המוצא לפני יאוש ואפילו אמר לא מייאשנא לאו כל כמיניה ואפילו בעלים מרדפים אחריהם דבטלה דעתו אצל כל אדם שהרי אבודה ממנו ומכל אדם כן כתבו הרשב"א (כא: ד"ה זוטו של ים) והרנב"ר ז"ל (שם) עכ"ל. ודבריו מתאימים לשיטת הרא"ש.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בפרק ו מהלכות גזלה ואבדה הלכה ב כתב שדין המציל מזוטו של ים תלוי בייאוש בעלים, ואף בספק חייב להחזיר:

המציל מן הנהר ומזוטו של ים ומשלוליתו של נהר ומן הגייס ומן הדליקה ומן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס, אם ידע בודאי שנתיאשו הבעלים הרי אלו שלו ואם לא ידע יחזיר.

לעומת זאת, בפרק יא הלכה י פסק בדין זוטו של ים, שהאבידה מותרת למוצא, משום שודאי שהבעלים התייאשו מן האבידה:

המוצא אבידה בזוטו של ים ובשלוליתו של נהר שאינו פוסק אף על פי שיש בה סימן הרי זו של מוצאה שנ' (דברים כב, ג): 'אשר תאבד ממנו ומצאתה', מי שאבודה ממנו ומצויה אצל כל אדם יצאת זו שאבודה ממנו ומכל אדם, שזה ודאי נתיאש ממנה.

המ"מ רצה לטעון שדברי הרמב"ם בפרק ששי צריכים להתפרש רק במקרה שהבעלים יכולים להציל בעצמם, וכן הסכים הכס"מ, שבמקום שאין הבעלים יכולים להציל - אע"פ שלא נתייאשו הרי אלו של מוצאן.

אולם, ההבדל היחיד הניכר בין שתי ההלכות הוא שבפרק ו מדובר על מציל, ואילו בפרק יא מדובר על מוצא.

ברמב"ם בפרק יא לא מוזכר הביטוי 'אפילו עומד וצווח', ויתכן שיש ללמוד מכך שהוא מפרש אותו כמו שהציע הפ"ח, שאינו אלא צווח על כך שאיבד אבידה ואת סימניה. אולם, נראה שמדוקדק מלשון הרמב"ם שהוא פירש את המו"מ בין רבא לרב נחמן כפי שכתב הדרישה בביאור הבנת הרא"ש: טענתו של רבא היתה שמהתנהגותו של האדם שעומד וצווח על אבידתו ניכר שאכן הוא בעל האבידה ולא התייאש ממנה, אך רב נחמן השיב לו, שאין בכך כל משמעות, כיון שמדובר כבר לאחר ייאוש, על יסוד החזקה שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה. וזו משמעות לשון הרמב"ם בפרק יא הלכה ז:

[1] היה רוב העיר גוים - אם מצא במקום מן העיר שרוב המצויים שם ישראל חייב להכריז.

[2] אבל אם מצא בסרטיא ופלטיא גדולה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהגוים מצויין שם תמיד ובכל מקום שהרבים מצויין שם - הרי המציאה שלו,

[3] ואפילו בא ישראל ונתן סימניה, שהרי נתיאש ממנה כשנפלה מפני שהוא אומר גוי מצאה.

[4]אף על פי שהיא שלו הרוצה לילך בדרך הטוב והישר ועושה לפנים משורת הדין מחזיר את האבדה לישראל כשיתן את סימניה. הדין הראשון של הרמב"ם מבוסס על פסק רב יהודה בנהר בירן (וראה תירוצי האחרונים שהבאנו לעיל מדוע אין הולכים בזה אחר הרוב). הדין השני הוא דינו של רשב"א וברייתא דבתי כנסיות עפ"י תירוץ הגמרא 'דיתבי בהו כנענים', ולכן הדגיש הרמב"ם - 'תמיד', כפי שפירשו הרמב"ן והר"ן. הדין השלישי הוא מתשובת רב נחמן לרבא, ומשמע שדין 'נעשה כצווח' מבוסס על כך שינתיאש ממנה כשנפלה', ואינו צווח אלא לאחר שכבר התייאש. הדין הרביעי מבוסס על תשובת שמואל לרב יהודה, והרמב"ם רומז שמקורו בפסוק 'ועשית הישר והטוב' (דברים ו, יח). בתוספות (כד, ב ד"ה 'לפנים משורת הדין') הביאו סוגיות שנקטו פסוקים אחרים כמקור לדין זה: להלן בדף ל עמוד ב הביאו את הפסוק 'ואת המעשה אשר יעשו' (שמות יח, כ), ובדף פג עמוד א הביאו את הפסוק 'למען תלך בדרך טובים'. בתוספות הסבירו מה ניתן ללמוד מכל פסוק ומה לא. בעזרת ה' נדון בסוגיא זו להלן בדף ל.

פסק ההלכה

השו"ע בסי' רנט סעיף ג העתיק את לשון הטור, ותלה את דין אבידה במקום שהרבים מצויים בכך שהיה ייאוש בפועל, בהתאם לעקרונות של סוגיית ייאוש שלא מדעת.

בדרכי משה ובהגהת שו"ע הביא את דברי הגהת המרדכי, שבמקום שברור שהאבידה היא של ישראל, וגם ברור שגויים לא יחזיקו באבידה לעצמם, ממילא אין ייאוש, ולכן יש חובת הכרזה גם ברוב גויים:

וכתבו בהגהות מרדכי דב"מ (דף קמ"ז ע"א) (פ"ב סי' תכז) דמספרים לא מייאש אפילו במקום שרובן גויים וצריך להחזיר:

דין זה מובן לפי היסוד שהבעלים מתייאשים רק בגלל שהם תולים שגוי מצא את אבידתם, ואין סיבה שהוא יכריז עליה וישיב אותה, אבל כיון שלגויים אין מה לעשות עם ספרים של יהודים מלבד למכור אותם חזרה ליהודים, המאבד סומך על כך שיוכל לקבל את אבידתו חזרה בסימנים.

כמובן, גם המוצא אינו יכול לפטור את עצמו ולתלות שאבידה נפלה מגוי, כיון שהם הרוב, שכן האבידה מוכיחה על עצמה שמישראל נפלה.

אמנם, כל דין זה מבוסס על ההבחנה בין דין אבידה במקום שהרבים מצויים לבין דין זוטו של ים, שהרי לשיטת רוב הראשונים אבידה בזוטו של ים מותרת מצד עצמה ללא תלות בייאוש בעלים.

לעומת זאת, בסעיף ז הביא את דין המציל מן הארי ומזוטו של ים, כדברי הרא"ש והטור, שהדין הוא 'הרי אלו שלו, אפילו הבעל עומד וצווח'.

הרמ"א כתב שגם באבידה מסוג זה ישנו דין 'ועשית הישר והטוב' להשיב לפנים משורת הדין.

ביחס לאבידה במקום רוב גויים, שכתב השו"ע בסעיף ה לעשות לפנים משורות הדין, כתב הש"ך, שאם המוצא עשיר והמאבד עני- כופים על כך. בביאור הגר"א דקדק כן מלשונו של שמואל לרב יהודה 'חייב להחזיר'. וציין גם למעשה דרבב"ח בסוף פרק השוכר את האומנין (פג, א), שרב חייבו לשלם לפועליו לפנים משורת הדין³⁸.

---

³⁸ עיי' עוד בביאור הגר"א בליקוט שהביא דברי המרדכי (סי' רנז) שציין לגמרא בב"ק קיח, א דאשכחנא לשון 'חייב' בבא לצאת ידי שמים. אולם, לכאורה, אין משם ראייה, שכן שם משמע שהדבר תלוי ברצונו, ועוד ששם באמת יש יותר סברא לחייב, כיון שיתכן שכלפי שמיא גליא שהוא אכן חייב לחבירו, ואילו אצלינו המציאה היא שלו לגמרי מן הדין, שהרי המאבד התייאש. ואמנם, ראייתו של המרדכי שכופים היתה ממעשה דסוף פרק השוכר את האומנין.